

॥ अथ एकादशोऽध्यायः ॥ Chapter - 11

वसिष्ठ उवाच :- अथागतेषु विप्रेषु नानाश्रमनिवासिषु ॥

स्मितमिन्नाथरपुटा श्रीरुवाच जनार्दनम् ॥ १

श्रीरुवाच :- अशेषभुवनाधार सर्वज्ञाननिकेतन ॥

^{की१} एतेषु सन्निविष्टेषु कथमर्थः प्रदीयताम् ॥ २

श्री भगवानुवाच :- उपहारैर्गृहान्पूर्वं संपूज्य विधिवत्ततः ॥

^{की२} प्रशंसन्ति द्विजा दानमिति मार्गः सनातनः ॥ ३

^{२१} इत्युक्त्वा जगतां धात्री निधीनष्टौ समादिक्षुः ।

स्थित्यर्थं भूमिदेवानां गृहेषु नृपसत्तम ॥ ४

^{२३ की४} निधयस्ते यथादिष्टं ब्रह्मदेव्या तवस्तदा ॥

वाङ्मतेर्वसुभिः सर्वं तत्पुत्रैर्मपूरयन् ॥ ५

^{की५} ततोऽक्षरैस्तु साराणि तानि गेहानि रंजिरे ॥

उदितज्ञानसाराणि हृदयानीव योगिनाम् ^{की६} ॥ ६

हं की १ एषुसं, हं की २ प्रसंसं, हं की ३ मः, हं की ४ दिष्टं,

हं की ५ ततोऽक्षरैस्तु, -हं- ततोऽक्षरैस्तु - ए-ततोऽक्षरैस्तु

हं की -६ गिनं

(ए १) वि, (ए २) मे, (ए ३) ष्टां, (ए ४) तु

(६५)

अत्रत्रयंजके तीर्थे गौतमीये च सोमपान् ॥

कृतस्नानानुपाचांतान् जगद्ध्याभिवंध ह ॥ ७

विलोक्यामास मुनिं जगद्भर्तुं जगद्धिता ॥

अथ विज्ञापयामास नारदो मधुसूदनम् ॥ ८

नारद उवाच :-

अर्धदानमिदं देव देवीकर्तुमिहेच्छति ॥

सर्वेभ्यो वेदविद्वद्भ्यस्तद् भवान्कर्तुमर्हति ॥

ब्राह्मणं सर्वस्य लोकस्य भगवान्पर्यदर्शकः ॥

त्वं गतिजैतां विष्णो मुनीनां च महात्मनाम् ॥ १०

माननीया महात्मानस्तव सर्वे तपस्विनः ॥

त्वयैव मानिता ह्येते पूज्यते मानवैर्भुवि ॥ ११

वसिष्ठ उवाच :-

एतत् श्रुत्वा महाराज मुरजिन्मुनिभाषितम् ॥

बाह्वदेऽर्धं द्विजातिभ्यो विधिवद् ब्राह्मणाद्विधयः ॥ १२

हं बी धिते, हं -१ अत्रत्रयंजके तीर्थे गौतमीश्च ए अत्रत्रयंजके

हं अथविज्ञापयामास नारदोमधुसूदनम् - अर्धदानमिदं देवदेवी -
कर्तुमिहेच्छति

हं -२ मर्हति (ए १) सि (ए २) ब्राह्मणा

(६६)

ततो गृहीतमात्रे^{बी१}र्षे ब्रूया विष्णुमवाचत ॥

पंचाशदिहपवन^{बी२}सहस्राणि द्विजन्मनां ॥

यं वेत्सि वरमेत^{बी३}न्नामर्घं तस्मै वृक्ष प्रभो ॥ १३

श्री कण्ठ उवाच :-

अर्घ्यमैणां^{बी४} हिसद्वृक्ष^{बी५}मर्घ्यमैणां हरे कुलम् ॥

तदमीणां वरं मत्वा^{बी६} ददस्वाधमयोत्ताज ॥ १४

वृहस्पतिरुवाच :-

वयसा तपसा चैव विधया चरणैश्च ॥

एते यमनुमन्यन्ते तस्मै यच्छार्धमच्युत ॥ १५

तन्निशम्य द्विजाः सर्वे प्रसन्नवदनावुजाः ॥

ऊचुर्यज्ञेश्वरं देवमन्तं विश्वरूपिणाम् ॥ १६

सारस्वता ऊचुः-

न हायने नैर्बलिभिर्नैवास्य पलितं शिरः ॥

कृणयश्चक्रिरेर्धमं यो^{बी७}नुवानः स नो महान् ॥ १७

वयसा तपसा चैव विधया चरणैश्च ॥

देव श्रेष्ठतमोऽस्माकं गौतमोऽर्धमिहाहति ॥ १८

ई बी १ चा, ई बी २ णांमर्घं, ई बी ३ हरेः कुलं, ई बी ४

दत्त्वादतस्वाधमयोत्ताजः, ई बी ५ क्रियरे, ई बी ६ विधयात्पसाचैव वय-

साचरणैश्च, ई बी ७ सि - ई वृहस्पतिरुवाचः वयसातपसाचैव विधया-

चरणैश्च एतेय अनुमन्यन्ते तस्मैयच्छार्धमच्युत ॥ १५ ॥

तन्निशम्यद्विजाः ।

(ए १) ना

(ए २) ह

(ए ३) योनुवानः

वात्स्यायना ऊचुः - ^{३१}सद्वृत्तास्तपतांश्रेष्ठो द्विजपुत्राः सहस्रशः ॥

^{३२}वेदानधिजगृह्णन्मादधमर्हति गौतमः ॥ १६

वसिष्ठा ऊचुः - ^{३३}पुरा कृत्वा तपस्तीव्रमिमां भूमिं पुनाति यः ॥

^{३४}महर्षिः संमतो लोके गौतमोऽर्धमिहार्हति ॥ २०

आत्रेया ऊचुः - ^{३५}सापराधं हरिं शप्त्वा गत्वा च ^{३६}तुहिनाचलम् ॥

^{३७}तपोलक्ष्मीं पुनस्फुलितां यच्चक्रे सौ ^{३८}व्यगौतमः ॥ २१

आंगिरसा ऊचुः - अयमस्मत्कुलश्रेष्ठो वाग्मी वेदार्थ-विक्तमः ॥

^{३९}प्रणोता चागमार्थानामतोऽर्धं गौतमोऽर्हति ॥ २२

अपरे ऊचुः - नारायण सुरश्रेष्ठ शंखकृगदाधर ॥

^{४०}अर्हत्तमपरिज्ञाने त्वं प्रमाणांमिवासि नः ॥ २३

वसिष्ठ उवाच - हृत्येवं सुरविप्रेन्द्रैः सतूयमाने हि गौतमे ॥

^{४१}ऊचुर्गुरीष्यालिव? ^{४२}कैचित्संघवारण्यवासिनः ॥ २४

मां मां गौतमकैनासिश्रेष्ठोऽस्माकं गणोन वै ॥

^{४३}तद्ब्रूहि यदि वेदेषु ^{४४}प्रावीण्यमवलंबसे ॥ २५

हं बी १ वेदानधिजगृह्णन् हं बी ५ ण्य १ हं श्रेष्ठा

हं बी २ हिमाचलं हं बी ६ न २ हं पुराकृत्वा

हं बी ३ लक्ष्मीं ३ हं शप्ता

हं बी ४ क्तार्थं

(ए १) वेदानधिगु

(ए २) वि

(६८)

इति तैषां वचः श्रुत्वा हुंकारवशवर्तिनां ॥
राजन्नांगिरसाः सर्वे शेषुस्तान्सिंधुजान्द्विजान् ॥ २६

अंगिरसा ऊचुः- यथावच्चरितं मैत्रां शतशो मुनिपुत्रकैः ॥
तमृषिं द्विषतो युष्मान्म वेदः संश्रयिष्यति ॥ २७

वसिष्ठ उवाच :- इत्थमांगिरसः ^{बी १} विप्रवदबाह्या कृता नृप ॥
सिंधुदेशं तदा जग्मुः संधवारण्यवासिनः ॥ २८

गतेषु तेषु ^{बी २} विप्रेषु सैन्यवेषु नरेश्वर ॥
गौतमायधकाराधमच्युतः ^{बी ३} सर्वसम्पत्तेः ॥ २९

विदधे विश्वकृत्तत्र गौतमाश्रमसन्निधौ ॥
मंडपं विष्णुना ^{बी ४} जग्मतौ हेमस्तंभान्वितं शुभश्रुतम् ॥ ३०

^{बी ५} वैदूर्यहेमपट्टेषु तत्रासीनान् द्विजोत्तमान् ॥
नारदोऽभ्यर्चयामास सदारान् पुष्पचंदनैः ॥ ३१

ई बी १ वैदवायाः जतानृपः

ई बी २ पुसैधवेणु

ई बी ३ संगतै

ई बी ४ द्विजत्वनः

ई बी १ नाज्ञाप्तं

(ए १) ब्राह्म

(६६)

मणि वेदूयसिञ्चने जी^१ जंबूनदविभूषणः ॥

तानलंकार्यामास सदारान्तरवाहनः ॥ ३३

~~पुरस्कृतस्तु हैरेव समस्तैर्गणैः गोवाम् ।~~
~~महपातर्गतां देवी~~ ~~सिद्धिं विनाशाय हरः ॥ ३३~~
स तदादित्यया साक्षि निविष्टो वेदिकांतरे ॥

ग्राहितो हरिणा राजन् मधुपका^२ दिकाः क्रियाः ॥ ३४

ततो हेममयीं पाणो वारिधानीं हरिप्रिया ॥

ब्रिभाणा पादशोचार्थं पार्श्वे तस्थो मधुद्विषाः ॥ ३५

देवदुंदुभयो नेदुरंबरे मधुरस्वराः ॥

तुंबुरुप्रमुखाः सर्वे जाः क्लमतां द्विताः ॥ ३६

दध्मः शंखानसंख्येयान् अपरितो वेष्णावा गणाः ॥

तदा राजन् मुनीन्द्राणां वेदध्वनिक्वदीरितः ॥

बभूवो परि सर्वेणां तदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३७

विधिं चकार मगवान् ब्रह्मरु^३ लोकपितामहः ॥ ३८

अभ्यर्थितो महाराज विष्णुना शंकरेण च ॥

तथोवाच जाम्नाथः कुशानादाय वारि च ॥ ३९

ई बी जांबुनद (ए) १- मधुपका

पुरस्कृत रक्ततेरे व समस्तैर पितामः

महपातर्गतां देवीमा विवेशा जया हरैः । ई बी २ पार्श्व

ई बी ३ नाः

भगवानुवाच :-

सर्वै^{३६}पस्कारपूर्णानि गृहाणीमानि गौतम ॥
एतेभ्यो द्विजवर्येभ्यो दास्यामि श्रेयसं श्रियः ॥ ४०

सर्वदेवमयो विष्णुः श्रीनिवासं तथा गृह्णतां ॥
ततो वै गृहदानेन प्रीतः स्याद्वरणीधरः ॥ ४१

एतानि सौपहारानि गृहाणि विविधानि च ॥
वेदविद्भ्यो द्विजैर्देव्यः प्रददे श्रेयसे श्रियः ॥ ४२

वसिष्ठ उवाच :-

इत्युच्चार्य चतुर्बाहुगौतमस्य तपस्विनः ॥
पाणां जलं प्रक्षिप्तोप सह राजन् कुशाक्षत्रैः ॥ ४३

ततः प्रीतमना देवी द्विजैर्द्रानिदमब्रवीत् ॥ ४४

श्रीरुवाच :-

विष्णुर्ब्राह्मणरूपेण पुनाति जगतीमिमाम् ॥
पूजितेण द्विजैर्देवैः पूजितः स्याज्जनार्दनः ॥ ४५

जनेन ब्रह्मपुर्यानि दानेनर्ममसोमपाः ॥
प्रीतोऽस्तु सततं विष्णुः प्रसादाद् भक्तां मम ॥ ४६

(ए १) रु

(ए २) जगतिमिमां

(ए ३) न

(ए ४) ब्रह्मपुरीणां

(ए ५) प्रीतोस्तु

वसिष्ठ उवाच :- हव्युक्ते जगतां मात्रा द्विजा ऊचुस्तथाऽस्त्विति ॥ ४७

प्रददौ मधुहा तेभ्यो भूमिपाल चतुर्दिशि ॥

कोटिकोटीः सुवर्णस्य रत्नसंस्था न विद्यते ॥ ४८

अलंकृता मणिस्त्रग्भिः कांचनामरणीस्तथा ॥

दुकूलवाससः सर्वे पुष्पचंदनचर्चिताः ॥ ४९

मंत्रपूतः श्रिया सा^६ हारिं सि^{८२} णिचुरक्षतैः ॥

श्रीमालानुगा व्योम्नः पुष्पवृष्टिः पथात ह ॥ ५०

जातरूपमवैः कृत्रैः हंसपदातिसन्निभैः ॥

पद्मायितामिव महीं कुवाणा विविशु^८ हान् ॥ ५१

तदा देवा द्विजैर्द्राश्च ब्रह्मशानजनादनाः ॥

मुदिता जगदुदेवाः प्रसन्नमुखदृष्टयः ॥ ५२

देवाञ्जु :-

अंशांशेन वयं देवि सर्वे स्थास्यामहे धूर्वा^८म् ।

श्रीमालं प्रधरे क्षौत्रे प्रीतये तव वेष्णावि ॥ ५३

(ए १) चतस्त्रो नृपते दिशि

(ए २) सिणिचुरक्षतैः

यत्र श्रीमालिनो विप्रान् पूजयिष्यन्ति मानवाः ॥	
तैषामपीप्सितान् कामान् साधयिष्यामहे वयम् ॥	५४
हवींणि यत्र हांष्यन्ति जनाः श्रीमालवासिनः ॥	
तत्र ब्रह्मादयो देवा दैवि दास्यन्ति वांक्षितम् ॥	५५
श्रीमालिनो द्विजाः श्रेष्ठाः सत्कृताः सर्वदेवतैः ॥	
येऽर्चयिष्यन्ति देवेशि तैषां स्वर्गो न दुर्लभः ॥	५६
श्रीमालिनो द्विजान्श्चाद्ये प्रीणायिष्यन्ति ये नराः ॥	
संतुष्टाः पितरस्तेभ्यो दास्यन्ति मनसोऽपि तान् ॥	५७
श्रीरस्य जातो मूलं देवतानां क्षितिषिणी ॥	
तया ईतु ये द्विजा मान्यास्तेभ्यो नास्त्यधिकं भुवि ॥	५८
ये वै श्रीमालमासाद्य यजिष्यन्ति मनीषिणाः ॥	
तेभ्यो विष्णुर्निजं लोकं परितुष्टः प्रदास्यति ॥	५९
ब्रह्मवाच :- भूतानि भूतधात्रीयं यावद्देवि धरिष्यति ॥	
स्थास्यामि तावदत्राहं प्रीतये तव भार्गवि ॥	६०

(र १) प्रीणायिष्यन्ति

विष्णु उवाच :- अत्र स्थितिं करिष्यामि केनचित्कारणेन वै ॥
अवतीर्णो वरारोहो^{बी१} प्रीणनाय शरीरिणाम् ॥ ६१

ऋड उवाच :- यद्वा चंडो महादैत्यः पृथिवीं तापयिष्यति ॥
तदाहं तद्वधाथायि^{बी२} वत्स्यामीह सुरेश्वरि ॥ ६२

इति श्रुत्वा ततो देवी द्विजानाह शुभां गिराम् ॥ ६३

देव्युवाच :- वरदाहं^{बी३} द्विजश्रेष्ठा वरं वृणुत मा-चिरं ॥
दास्यामि तन्न संदेहो यद्यपि स्यात्सुदुर्लभम् ॥ ६४

द्विजार्जुनः- नमस्ते देवि देवेशि वरदे विश्वरूपिणि ॥
यदि देवो वरो स्माकं^{ए१} तदिदं कुरु सम्पत् ॥ ६५

इयं ब्रह्मपुरी मातस्त्वया त्याज्या नहि कश्चित् ॥
त्वयि संतिष्ठमानायां सर्वास्तिष्ठन्ति देवताः ॥ ६६

इयं तु पृथिवी मातस्त्वया दत्ता द्विजन्मनाम् ॥
नहि पालयितुं शक्ता ब्राह्मणा देवि मेदिनी^{बी४} ॥ ६७

ई बी १ हो, ई बी २ तथा, ई बी ३ मै ए(२) स्थात

(ए १) देवशि

(ए२) वरदेविश्वरूपिणि

(ए३) सत्तमः

(७४)

तपः स्वाध्यायनिष्ठानां द्विजानां विष्णुवल्लभे ॥

गोवः श्रेष्ठाः पशूनां हि यज्ञिय परमं धनम् ॥

गवां च ब्राह्मणानां च कुलमेकं द्विधा कृतम् ॥ ६८

तस्माद् गोवः प्रदेयास्ते पृथिव्या देवि निष्कृतिः ॥

स्तदिच्छन्ति भूदेवास्त्वया कृतमनिर्दिते ॥ ६९

देव्युवाच :- सदाहमत्र वत्स्यामि निजांशेन^{ए १} द्विजोत्तमाः ॥

हिताय सर्वदेवानां युष्माकं हर्षवृद्धये ॥ ७०

इह स्थितां मां ये नित्यं नमिष्यन्ति^{नमिष्यन्ति नरोत्तमाः॥} मनुजोत्तमाः ॥

कदाचिदपि मा तेषां गृहे दौस्थ्यं भविष्यति ॥ ७१

श्रीमालं^६ हं निवत्स्यामि श्रीमालं दयितं मम ॥

श्रीमालं ये निवत्स्यन्ति ते भविष्यन्ति मे प्रियाः ॥ ७२

इत्युक्त्वा तान्द्विजान्देवी गोविन्दमिदमब्रवीत् ।

वाञ्छन्ति निष्कृतिं देव पृथिव्याः सामपायिनः ॥

तदर्थं गोप्रदानं हि एतेषां कुरु केशव ॥ ७३

बी १ मं, बी २ श्रेष्ठा, बी ३ य, बी ४- नमस्मं, बी ५ तमः

नैषधमैभिर्वेदेविपृथ्वीपरिपालनं गावः श्रेष्ठा पशूनां ह्यिज्ञियपरमं धनं ॥

(ए १) निजांशेना

॥ ए २) नमिष्यन्ति नरोत्तमाः

(७५)

तच्छु-

वशिष्ठ उवाच : कृत्वा विदधे ध्यानायोगिध्येयो जनार्दनः ॥

धेनुनां चतुरो लङ्गान् नानावर्णान्निर्ग्वर ॥ ७४

ताः सवत्साः सुपुष्टांग्यो ह्युत्तिध्वस्तपातकाः ॥

चक्षुर्विचित्रितां भूमिं श्रीमालस्य समन्ततः ॥ ७५

प्रददां द्विजकर्म्यो देवीभृगतनुद्मवा ॥

तां प्रपथ द्विजन्मानः स्मितभिन्नां षष्ठसंपुटाः ॥

स्वगृहाणि ययुः प्रीताः स्तुवंतः परमेश्वरीम् ॥ ७६

देवा अपि दिवं जग्मुः सह शक्रेण विस्मिताः ॥

अवतीर्य निजांश्चैव ब्रह्मा लोकपितामहः ॥ ७७

ब्रह्मलोकं ययौ राजन्नावृता ब्रह्मवादिभिः ॥

शिवश्च सह पार्वत्या कैलाशशिखरं गतः ॥ ७८

देवी तत्र विमज्ज्यांश्चैव तस्यां सदा नृप ॥

बिभ्राणा शाश्वतं रूपं विश्वरूपा विनाशनी ॥

हरेर्हृत्संगमासाद्य विष्णुलोकं जगाम ह ॥ ७९

बी १ प्रपथ, ई बी २ ता, ई बी नि, ई -१ राजन् आवृता ब्रह्मवादिभिः

ए (१) शृगु , इ-२ अशिव

(८१) विमज्ज्यां

(८२) रूपं

(७६)

ततः प्रभृति भूपाल स्यात् श्रीमालसंज्ञया ॥

कौत्रमासीद्विज-द्राणां स्थानं सुरपुरोपमम् ॥ ८०

इदं यः शृणुयान्मर्त्या देव्या, बाष्पणपूजनं ॥

श्रीमालस्य प्रतिष्ठानं न स दुर्गतिमाप्नुयात् ॥ ८१

इदं श्राव्यं प्रयत्नेन ब्राह्मणानां च संसदि ॥

धर्म्यं यशस्यमायुष्यं कामदं कीर्तिवर्धनम् ॥ ८२

-०-

इति श्री स्कंदपुराणे एकाशीति साहस्र्यां संहितायां ब्राह्म्यविभागे
तृतीय परिच्छेदे श्रीमाल माहात्म्ये द्विजप्रतिष्ठापनो नाम एकादशोऽध्यायः
॥ ११ ॥

-०-

ई बी १ पुरोत्तमं

ई बी २ श्रीमाली

ई बी ३ स